Déjà vu

Jos pieni Suomi on voinut jollain ylpeillä niin huonoina kuin hyvinä aikoina, niin designillaan. Kuluvana vuonna suomalaisen designin maine on kuitenkin kärsinyt kolauksen, kun tarkat silmät ovat verranneet merkkikankaille painettuja kuvioita ulkomailla jo vuosikymmenet sitten luotuihin teoksiin ja löytäneet yhtäläisyyksiä. Kohut ovat herättäneet kysymään, miten omaperäistä muotoilumme oikein on. Samalla on keskusteltu siitä, missä alkuperäisyyden ja kopion raja kulkee – eikö kaikessa uudessa ole mukana jotain jo nähtyä?

Muotoilun ja laajemmin taidemaailman kopiokohut eivät ole kaukana tiedemaailmasta. Plagiaatin käsitteestä keskustellaan nykyisin jokaisen oppiaineen opintojaksoissa, joissa opiskelijoita perehdytetään tutkielmien tekemiseen – tarkoituksena on vierottaa opinnäytteiden tekijät aiemman tutkimuksen plagioimisesta. Kyse on tieteen etiikan vaalimisesta – osasivathan jo keskiajan oppineet varustaa teoksensa viittauksilla toisiinsa ja antiikin auktoreihin. Useissa korkeakouluissa ei kuitenkaan enää luoteta opettajien kykyyn tunnistaa plagiointi, vaan intraneteihin kätkettyjen sähköisten työkalujen joukossa lymyilee myös plagiaatintunnistusohjelmia, jotka vertaavat seminaaritöitä digitoituun tekstimassaan. Ne ovat verrattain yksinkertaisia tekstintunnistusohjelmia, jotka nykymuodossaan lähinnä tunnistavat identtisiä tekstinpätkiä – jos vilppinikkari kääntää tekstiä kielestä toiseen, plagiointi jää helposti havaitsematta, ellei ohjelma sitten kiinnitä huomiota viiteapparaattien yhtäläisyyksiin.

Samaan aikaan, kun Suomessa on mittailtu kankaiden kuvioita, naapurimaassamme Ruotsissa on kiivailtu tieteen etiikasta, koska Kristianstadin korkeakoulu päätti ylentää plagiointiin syyllistyneen dosentin professoriksi. Asiaa korkeakoulun pyynnöstä tutkinut lakimies totesi lainailun olleen niin mittavaa, että kyseessä oli jo tekijänoikeuslain rikkomus. Lakimiehen mukaan tutkijalla ei silti ollut aikomusta harhauttaa korkeakoulua, koska plagiointi oli tapahtunut, kun hän oli vielä ollut toisen oppilaitoksen palveluksessa. Korkeakoulun tutkimuslautakunta suositti, että rehtori kritisoisi plagioimista, mutta hyväksyisi tutkijan hakemuksen, kuten sitten tapahtuikin.

Suomessa laajempaan tietoon tulleet tiedevilppitapaukset ovat enimmäkseen koskeneet tekaistuja lähdeaineistoja tai niitä koskevia epäilyjä. Vaikka tässäkin maassa epäilemättä kopioidaan ja ilmitulleita tapauksia painetaan villaisella, tieteen kenttä on tältä osin enimmäkseen puhdas ja plagiaatintunnistusohjelmien hankkiminen opettajia ja opiskelijoita kuormittamaan on ylimitoitettu ja jo taloudellisilta perusteiltaan turha toimenpide. Tieteen etiikalla on silti todellisia mittavia haasteita, kuten se, että tulostavoitteiden ja itsetarkoituksellisen valvonnan paineessa tutkimus- ja opetusyksiköt joutuvat väittämään monia asioita muiksi, kuin mitä ne todellisuudessa ovat.

Marko Lamberg
marko.lamberg@historia.su.se
marko.lamberg@uta.fi